

УИЛЯМ ФОКНЪР РОЗА ЗА ЕМИЛИ

Превод от английски: Кръстан Дянков, 1993

chitanka.info

I

Когато мис Емили Грирсън умря, на погребението ѝ се струпа цялото ни градче: мъжете — от нещо като почтителна преданост към един рухнал паметник, а жените — преди всичко от любопитство, да надникнат в нейния дом, в който, освен престарелия негър слуга, едновременно готвач и градинар, никой не бе влизал най-малко от десет години.

Къщата беше паянтова, голяма и четвъртита, на времето боядисана в бяло и украсена с куполи, островърхи кулички и вити балкончета в претрупано игривия стил на седемдесетте години от миналия век. Намираше се на една от нашите най-аристократични в миналото улици. Но гаражите и машините за чистене на памучно семе нахлуха и тук и заличиха знатните имена на квартала. Остана само къщата на мис Емили — тя извисяваше своята непреклонна и кокетна разруха над колите за памук и бензиновите помпи — още една сред многото неприятни за око гледки. И ето че най-сетне мис Емили бе отишла да се присъедини към представителите на онези знатни имена, които лежах вече в изпъстреното с кедри гробище, рамо до рамо с равните и безименни гробове на войниците от Конфедерацията и Съюза, паднали в битката за Джеферсън.

Приживе мис Емили бе традиция, дълг и грижа, бе нещо като наследствено задължение за града, задължение, родено в оня ден през 1894 година, когато кметът, полковник Сарторис — същият, който издаде наредбата никоя негърка да не излиза на улицата без престилка — ѝ опрости за вечни времена всички данъци от смъртта на баща ѝ насетне.

Разбира се, мис Емили не би приела благодеяние. Ето защо полковник Сарторис измисли някаква заплетена история, според която бащата на мис Емили бил дал на градската управа пари в заем, които управата предпочитала да изплати по този именно начин. Само човек от поколението на полковник Сарторис би могъл да скрои нещо такова и само една жена би могла да повярва.

Но когато дойдоха кметовете и общинските съветници от по-младото поколение с по-съвременните си идеи, тази спогодба предизвика някои дребни недоразумения. На първи януари ѝ пратиха известие да си плати данъците. Дойде февруари, но от нея отговор нямаше. Писаха ѝ официално писмо, с което я молеха, когато ѝ е удобно, да се отбие в канцеларията на шерифа. Седмица по-късно ѝ писа лично кметът — предложи ѝ да я посети или да изпрати кола да я вземе; в отговор получи бележчица на късче старовремска хартия, каквато днес вече няма — с нежни, гладко изписани с избледняло мастило букви мис Емили съобщаваше, че никъде не излиза. Без нито дума в плика бе приложено и известието за данъците.

Общинският съвет свика нарочно заседание. Изпратиха при нея делегация; похлопаха на вратата, чийто праг не бе пристъпвал никой, откак мис Емили престана да дава уроци по рисуване върху порцелан, ще рече от осем-девет години насам. Старият негър ги въведе в дрезгаво осветен вестибюл, от който някъде нагоре, в още по-гъст полумрак, се виеше стълба. Лъхаше на прах и запустение — остра, неприятно влажна миризма. Негърът ги покани в гостната. Там имаше тежки кожени кресла. Той дръпна пердето на един от прозорците и те забелязаха, че кожата се е попукала; когато седнаха, край коленете им неохотно се надигнаха облаци безцветен прах. Ленивите пращинки затанцуваха в единствения слънчев лъч. До камината, на позлатен статив, вече потъмнял, те видяха портрета на стария Грирсън, бащата на Емили, рисуван с пастел.

Тя влезе и те се изправиха. Ниска пълна жена в черно, с тънка златна верижка, която слизаше към талията и се губеше в пояса ѝ, тя се подпираше на абаносово бастунче с помръкнала от времето златна дръжка. Беше с дребна кост и може би тъкмо затуй онова, което у другите би било закръгленост, у нея бе тлъстина. Бледата кожа ѝ придаваше подпухналия вид на труп, дълго лежал в неподвижна вода. Очите ѝ, потънали в месестите гънки на лицето, приличаха на въгленчета, залепени в парче тесто, и додето посетителите излагаха своята мисия, те подскачаха от лице на лице.

Не ги покани да седнат. Застана до вратата и спокойно ги изслуша. Внезапно парламентьорът млъкна. Едва сега дочуха тиктакането на невидимия часовник в края на златната верижка.

Гласът ѝ бе сух и студен:

— Аз нямам данъци в Джеферсън. Полковник Сарторис всичко ми е обяснил. Един от вас да се порови из общинските книжа, да ви успокои.

— Но ние проверихме. Нали именно ние сме общинските власти, мис Емили. Не получихте ли бележката на шерифа с неговия подпис?

— Някаква хартийка получих, да — отвърна мис Емили. — Може би той се смята за шериф?... Аз в Джеферсън данъци нямам!

— Но нали разбирате, в книгите никъде не се казва това. Трябва да се съобразяваме с...

— Обадете се на полковник Сарторис! В Джеферсън аз данъци нямам!

— Но, мис Емили...

— Срещнете се с полковник Сарторис! (А полковник Сарторис от десет години не беше между живите.) Данъци в Джеферсън нямам. Тоби! — Негърът се появи. — Изведи тези господа!

II

И тъй, тя им нанесе пълно поражение — също както преди трийсет години победи бащите им в историята с миризмата. От смъртта на баща ѝ току-що бяха минали две години. Малко преди това я бе напуснал и нейният любим — човекът, който, мислехме си тогаз, щеше да я вземе за жена. След смъртта на баща си тя се мяркаше рядко, а след като се запиля и любовникът ѝ, хората изобщо престанаха да я виждат. Някои жени имаха неблагоприятното да я посетят, но тя не ги прие. Единственият признак на живот в дома ѝ беше негърът — тогава още млад мъж, — който влизаше и излизаше с пазарската кошница.

„Нима може мъж да поддържа домакинство? Няма такива мъже!“ — казваха жените. И затова не се изненадаха, когато изведнъж замириса. Миризмата стана ново звено между вулгарния шумен свят и всесилните надменни Гирисън.

Една съседка се оплака на осемдесетгодишния кмет, съдията Стивънс.

— Но какво искате да сторим, госпожо? — попита я той.

— Как какво! Съобщете ѝ да престане! — отвърна жената. — Закони няма ли?

— Ще бъде излишно — рече съдията Стивънс. — Сигурно негърът е убил я плъх, я змия в двора. С него ще поприказвам.

На другия ден той получи още две оплаквания, едното от някакъв мъж, който неуверено изказа неодобрението си:

— На всяка цена трябва да направим нещо, господин съдия. Последен на тоя свят аз бих обезпокоил мис Емили, но трябва да се направи нещо.

Същата нощ общинският съвет се събра — три побелели бради и един от младите, от новото поколение.

— Много просто — каза той, — наредете ѝ да си почисти двора. Дайте ѝ срок и ако не го спази...

— По дяволите, сър! — прекъсна го съдията Стивънс. — Нима ще обвините една дама в лицето, че мирише на лошо?

И ето че на следващата вечер, след полунощ, четирима души прекосиха градината на мис Емили и като крадци се промъкнаха до къщата, душейки тухлените ѝ основи и прозорците на избата. Единият отмерено махаше с ръка като сеяч и бъркаше в торбата, окачена на рамото му. Разбиха вратата на избата, поръсиха с вар и мазето, и всички останали постройки. На връщане, когато пресичаха градината, един от прозорците, досега тъмен, ненадейно светна и в него се откри мис Емили — светлината падаше в гърба ѝ, а изправената ѝ снага стоеше неподвижна като паметник. Те пропълзяха тихомълком по тревата и се скриха в сенките на белите акации, които растяха край улицата. След седмица-две миризмата се изгуби.

По това време хората бяха почнали вече да я съжаляват. Като си спомниха как към края на живота си баба ѝ, старата лейди Уайът, напълно загуби разума си, всички в градчето решиха, че Грирсън се имат за нещо много повече, отколкото са в същност. За мис Емили никой от младите мъже не беше достатъчно добър. Отдавна вече си представяхме тяхната фамилия като някаква картина: нежната фигура на мис Емили в бяло, на преден план разкращеният силует на баща ѝ, обърнат с гръб към нея, сграбчил камшика в ръка, и двамата в рамката на разтворена навътре врата. Когато навърши трийсетте и все още продължаваше да момува, изпитахме не толкова задоволство, колкото облекчение; защото въпреки семейната налудничавост, тя не би пропуснала да се възползува от шансовете си, стига само да можеше да ги осъществи.

Като умря баща ѝ, стана ясно, че къщата е единственото, което ѝ остава, и хората бяха донякъде доволни. Най-сетне можеха да съчувствуват на мис Емили. Останала съвсем сама и вече обедняла, тя, мислехме ние, щеше да се очовечи. Сега и тя щеше да изпита вечното вълнение и старото познато отчаяние да имаш или да нямаш един цент в повече.

На другия ден след смъртта му, такъв бе у нас обичаят, всички жени се приготвиха да я посетят, да и поднесат съболезнованията си и да ѝ предложат услугите си. Мис Емили ги посрещна на вратата, облечена както обикновено, без ни най-малка следа от скръб по лицето. Каза им, че баща ѝ не е мъртъв. Три дни наред все същото

повтаряше — и на пасторите, които я посещаваха, и на лекарите, които се мъчеха да я убедят, че трябва да ги пусне при тялото му. И едва когато се наканиха да прибегнат до закона и силата, тя отстъпи и те незабавно погребяха баща ѝ.

По него време още не я смятахме за побъркана. Струваше ни се, че именно тъй трябва да бъде. Припомняхме си всички млади мъже, които баща ѝ бе прогонил, и разбирахме, че сега, когато нищо не бе ѝ останало, ще трябва да зачита паметта му, паметта на бащата, който я бе ограбил. Тъй става с хората.

III

Мис Емили дълго боледува. Когато я видяхме отново, бе с късо подрязани коси; имаше вид на младо момиче и далечна прилика с ангелите от църковните стъклописи — беше едновременно и печална, и безучастна.

Градът ни току-що бе договорил направата на плочници по улиците и през лятото, след бащината ѝ смърт, работата започна. Строителната компания пристигна с негри, мулета и машинария и с един надзирател на име Хоумър Барън — янки, едър, мургав и подвижен мъж с плътен глас и необикновено светли очи. Хлапетата вървяха на тумби подире му да го слушат как ругае негрите, а негрите пееха и в такт с песента вдигаха и стоварваха търнокопите. За кратко време той опозна всички в града. Чуеше ли се някъде по площада гръмък смях, в центъра на сбралите се винаги ще разпознаете Хоумър Барън. Не мина много и почнахме да го виждаме с мис Емили — возеха се в неделя следобед с жълтоколата бричка и дорестите коне на общинската конюшня.

В началото се зарадвахме — най-после мис Емили ще си има развлечение, само толкова и нищо повече. До една жените казваха: „Че как иначе, една Грирсън не може да помисли сериозно за северняк, при това надничар!“ Намериха се и други, от по-старите, които уверяваха, че и скръбта дори не е в състояние да накара една истинска лейди да забрави своя „noblesse oblige“. Разбира се, те не казваха точно „noblesse oblige“, а просто „Бедната Емили! Роднините ѝ са длъжни да се намесят!“ Тя имаше някакви сродници в Алабама, но преди години баща ѝ се спречкал с тях за имотите на старата лейди Уайът, побърканата, и оттогава двете роднински семейства бяха скъсали всякакви връзки помежду си. От Алабама не дойдоха дори за погребението му.

Още нерекли „Бедната Емили“ и одумките започнаха. „Какво мислите, има ли наистина нещо между тях?“ — питаха се едни други. „Разбира се, как другояче...“ — и туряха ръка на устата си да не се

разчува. Зад щорите, които спираха следобедното неделно слънце, шумолеше изопната коприна и сатен, а отвън долиташе далечното и пъргаво троп-троп, троп-троп на дорестите коне. „Бедната Емили!“

Мислехме я за победена, но тя продължаваше да държи високо глава, сякаш повече от всеки друг път настоява да признаем достойнството ѝ на последна Грирсън, като че бе чакала тъкмо този полъх на земното, за да ни докаже своята недостъпност. Така беше и когато купи отровата за плъховете, арсеника. То се случи година след като взеха да я съжаляват и да казват „Бедната Емили“. По това време ѝ гостуваха две братовчедки.

— Искам някаква отрова — рече тя на аптекаря. Беше преминала трийсетте, бе все още стройна, макар и по-слаба от по-рано, със студени високомерни очи и лице, чиято плът се бе опнала по слепоочията и клепачите — такива си представяхме лицата на фаропазачите край морето. — Искам някаква отрова — каза тя.

— Да, мис Емили. Каква? За плъхове? Ще ви препоръчам...

— Искам най-силната, която имате. Все едно за какво ще е.

Аптекарят изброи няколко.

— Всичко умъртвяват, и слон дори — пошегува се той. — Но това, което ви трябва, е...

— Арсеник — каза мис Емили. — Бива ли го?

— Дали го бива?... Арсеника? Да, госпожице. Но вие имате нужда от...

— Имам нужда от арсеник.

Аптекарят я изгледа. Тя устоя на погледа му, изправена, с лице, изпънато като платно.

— Е, добре — отстъпи аптекарят. — Щом настоявате... но законът изисква да ми кажете за какво ви е.

Отметнала глава назад да го погледне право в лицето, мис Емили впи очи в него, а той не издържа, извърна се, отиде, взе арсеника и го загъна в книжка. Негърчето, което му прислужваше, донесе пакетчето на мис Емили; аптекарят не пожела да се покаже втори път. В къщи, като свали опаковката, на кутийката под черепа и кръстосаните кости тя прочете „за плъхове“.

IV

На другия ден всички си казахме „Ще се отрови“ и решихме, че така ще е най-добре. Когато за първи път я видяхме с Хоумър Барън, помислихме: „Ще се омъжи за него.“ След това си рекохме: „Ще има да го гони!“ Сам Хоумър бе отбелязал веднъж — той обичаше мъжките компании и всички знаеха, че пие с младите в клуба „Северен елен“, — че не е от тия, дето лесно се женят. По-късно, когато в неделя следобед минаваха с лъскавия кабриолет — мис Емили вдигнала високо глава, а Хоумър Барън с килната шапка и пура между зъбите, стиснал поводите и камшика в жълтата си ръкавица, — ние заговорихме зад спуснатите щори: „Бедната Емили!“

Тогава жените заприказваха, че това било срам за града, лош пример за младите. Мъжете не искаха да се намесват, ала най-сетне жените принудиха баптисткия пастор да я посети. Той никога не разправи какво се бе случило при това посещение, отказа да я посети повторно. Следващата неделя двамата отново се разхождаха по улиците, а в понеделника жената на пастора писа писмо до роднините на мис Емили в Алабама.

И така, под нейния покрив пак живееха кръвни роднини — братовчедките й, — а ние седнахме и зачакахме какво ще стане. В началото нищо не стана. После със сигурност решихме, че ще се съберат. Научихме, че мис Емили ходила при ювелира и поръчала сребърен мъжки несесер с инициали „Х. Б.“ върху всеки предмет. Два дни по-късно разбрахме, че купила комплект мъжко облекло, в това число и нощница, и си казахме: „Те са се венчали.“ Истински се зарадвахме. Радвахме се, защото двете братовчедки, които се оказаха още по-големи Грирсъновки и от самата Емили, явно не успяха да й попречат.

Затова не се изненадахме, когато Хоумър Барън — улиците бяха вече застлани — си замина. Бяхме малко разочаровани, че всичко мина без шум, но вярвахме, че е заминал или да подготви пристигането на мис Емили в своя дом, или да й даде възможност да се отърве от

братовчедките. (Изпъждането им стана всеобщ заговор и всички взехме страната на мис Емили — искахме да ѝ помогнем по-скоро да ги изгони.) Естествено, след седмица те си отидоха. И както очаквахме през всичкото време, три дни по-късно Хоумър Барън бе отново в града. Един съсед видял как надвечер по здрач негърът го въвел през задния вход.

Оттогава повече не видяхме Хоумър Барън. За известно време се изгуби и мис Емили. Негърът влизаше и излизаше с пазарската кошница, но предната врата си остана затворена. Сегиз-тогиз ще зърнем мис Емили на прозореца, за миг само — както в оная нощ, когато мъжете ходиха да ръсят с вар, — но кажи-речи половин година тя не стъпи на улицата. Тогаз ни стана ясно, че и това е трябвало да очакваме; изглежда онзи, свойствен на баща ѝ нрав, който ѝ бе пречил толкоз много в живота преди неговата смърт, е бил твърде силно и упорито вкоренен, за да умре заедно с него.

Когато отново видяхме мис Емили, тя беше напълняла, а косите ѝ вече сивееха. През следващите години косата ѝ ставаше все по-сива, додето най-после доби равния сив цвят на стоманата. До деня на смъртта ѝ — тя умря на седемдесет и четири — косата ѝ си остана все тъй ярко стоманеносива, като коса на мъж в разцвета на силите си.

От този ден нататък предната врата не се отвори, ако не смятаме промеждутъка от шест-седем години — тогава тя прехвърляше вече четирийсетте, — когато даваше уроци по рисуване върху порцелан. В една от стаите на долния етаж подреди ателие, в което връстниците на полковник Сарторис провеждаха дъщерите и внучките си със същото постоянство, в същия дух, с който ги пращаха неделен ден на църква с двайсет и пет центова монета за дискаса. По това време опростиха данъците ѝ.

След това гръбнак и душа на градчето стана по-младото поколение. Ученичките по рисуване пораснаха, напуснаха я и не рачиха да изпратят при нея децата си с кутии бои, досадни четки и изрезки от женските списания. Предната врата се затвори след последната ученичка и си остана завинаги затворена. Когато в града ни се въведе безплатното разнасяне на писмата, единствена мис Емили не разреши да заковат металически номер на вратата ѝ, нито да ѝ сложат пощенска кутия. Отказа да ги изслуша.

Минаваха дни, месеци, години. Виждахме как негърът побелява и все повече се прегърбва. Той все тъй излизаше и влизаше с пазарската кошница. Всеки декември ѝ пращяхме известие за данъците, което след седмица се връщаше по пощата без нито дума. От време на време я съзирахме в един от прозорците на долния етаж — очевидно бе запечатала горния. Напомняше ни издяланата фигура на божество, изправено в храмова ниша. Дали изобщо ни забелязваше? В това никой не бе сигурен. Поколенията минаваха покрай нея едно подир друго, а тя си оставаше — чудновата, неизбежна, непроницаема, спокойна и своенравна.

И ето, че умря. Разболя се в изпълнената с прах и сенки къща, където за нея нямаше кой да се грижи, освен треперящия негър. Дори не разбрахме, че е болна. Отдавна се бяхме отказали от намерението да изтръгнем нещо от негъра. Той с никого не разговаряше, дори и с нея, и сякаш от неупотреба гласът му бе станал дрезгав и гъгнив.

Тя умря в една от стаите на долния етаж, в масивно орехово легло със завеси. Сивата ѝ глава се подпираше на пожълтялата, скапана от старост и липсата на слънце възглавница.

V

Негърът посрещна първите жени на предната врата, покани ги да влязат с техните приглушени, съскащи гласове и коси, любопитни погледи и изчезна. Мина през къщата, измъкна се от задния вход и повече никой не го видя.

Двете братовчедки довтасаха начаса. На другия ден я погребяха. Градът се стече да види мис Емили под грамадата купешки цветя; над ковчега и над злокобните шушукащи жени висеше пастеленото лице на баща ѝ, потънало в размишления, а най-старите от мъжете — неколцина от тях навлекли изчетканите си униформи от Гражданската война — стояха на верандата и по тревата и разговаряха за мис Емили като за своя връстница, въобразявайки си, че са танцували с нея и че може би са я ухажвали, объркваха се в аритметичната прогресия на времето, както правят старците, за които миналото съвсем не е чезнещ път, а просторна ливада, недокосната от никоя зима, отделена от настоящето с упорития застой на последното десетилетие.

Знаехме вече — там, на горния етаж, има стая, в която от четирийсет години никой не е влизал. Вратата трябваше да се изкърти. Изчакаха да спуснат мис Емили в гроба и я отвориха.

Види се от насилието, с което разбиха вратата, стаята се изпълни с проникващ навсякъде прах. Сякаш тънък, парлив на вкус мъртвешки саван бе паднал върху тази стая, украсена и подредена като за сватба, върху избелелия розов балдахин, върху лампите с розови абажури, върху тоалетната масичка, върху нежния кристален сервиз и мъжкия несесер, покрит с потъмняло сребро — тъй потъмняло, че монограмът не личеше. На масата имаше яка и вратовръзка, като че ей-сега свалени; когато ги вдигнаха, под тях, в прахта, остана блед полумесец. На стола висеше костюмът, грижливо сгънат, под него се търкаляха две безжизнени обувки и захвърлените чорапи.

Мъжът лежеше в кревата.

Дълго стояхме тук, загледани в многозначителната и безплътна гримаса. Виждаше се, навремето това тяло е лежало в прегръдка, но

дългият сън, който надживява любовта и побеждава дори любовната усмивка, сега му бе сложил рогата на изневярата. Това, което беше останало от него, изгнило под останките на нощницата, се бе превърнало в неотделима част от леглото. Над него и над възглавницата до главата му се стелеше равната покривка на търпеливия, дочакал времето си прах.

Едва сега забелязахме, че и на другата възглавница има вдлъбнатина от глава. Един от нас посегна, взе нещо от нея и като се надвесихме — в ноздрите ни лютеше нежният и невидим прах, — видяхме, че държи кичур дълги, стоманеносиви коси.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.